

NARKÓTIKUM VAGY VITAMIN

(Szélgjegyzetek egy ünnepléshez)

Írta: BÁLINT GYÖRGY

Utoljára a római futballpályán győztem, de ezt nem vettem észre. Késő este hallottam az uccán, hogy milyen fényes diadalt arattam, mi-alatt gyanútlanul ültem otthon. »No igen«, — mondtam lelkesen és másra gondoltam. Pedig őszintén »kollektív« lény vagyok és a közügyek jobban érdekelnék sokszor, mint magánügyeim. Alig egy héttel később Szent-Györgyi professzor megkapta a Nobel-díjat. Az egész ország örült és én is örültem, fenntartás nélkül feloldódva ebben a közösségi érzésben, mintha valami személyes szerencse vagy megtiszteltetés ért volna. Es a nagy ünneplések, melyek általában gyanúval töltenek el, most kivételesen magukkal ragadnak. Úgy érzem, egy vagyok a sok közül, atómja vagyok a tömegnek, mely méltán hódol és ünnepel. (Isten látja kaján és destruktív lelket: olyan jólesik néha helyeselni!)

*

E magyar Nobel-díjban a legfontosabb és legértékesebb: az exakt szellem rehabilitálása. Az esemény és a nyomban járó ünneplések visszahelyezik jogába a természettudományos gondolkodást és módszereit. Kritikai szellem ez, a laboratórium szelleme, melynek lényege a folytonos önellenőrzés, az ellentétek szakadatlan észszervezése. Nem ismer meghajlást a tekintélyek előtt — illetve mégis: de előbb kipróbál és csak aztán hajlik meg. A hódolat és a bírálat ellentétét feloldja: a bírálathoz köti a hódolatot. Szenvédelesen ragaszkodik a tényekhez, de vigyáz, hogy mit fogadjon el ténynek. Látszattényeket semmivé fúj szét és új tényeket alkot. Szakadatlanul szétbontja és szakadatlanul újításteremt az életet. Mindez ma eléggé népszerűtlen Európaszerte. Hanyatló világrendünk, hogy ne kelljen észrevennie hanyatlását, számúzni szeretné az exakt gondolkodást. A gyakorlatban elfogadja ugyan a természettudományt, mert nem tud új árukat termelni nélküle — az elméletben viszont elveti a természettudományos gondolkodást, mert fél, hogy új igazságokat talál termelni. E világrend hanyatlak és heves érzelmi életet él, akár csak a hanyatló korú nők s férfiak. Mítosz kell neki minden vonalon, mert az élet igazi hatóerőit és viszonyait a mítosz leplezi, a tudomány viszont leplezi. Mindent elkövet tehát, hogy a tudományt mítosszá ködösítse, a mítoszt pedig tudománnyá hazudja. Zavaros irodalmárok és még zavarosabb politikuskok tudósokként szerepelnek mind gyakrabban. — egyes komoly természettudósok viszont mítikus véggöveketeket akarnak levonni laboratóriumi eredményekből. Mivel a természettudomány mai eredményei nem tudnak választ adni bizonyos »végső« kérdésekre: ősi mitológiai érvekkel akarják nagysíto megadni a feleletet, mert mindenáron »zárts«, végérvényes világlépet szeretnének. A színes gőzök, a ködös feltevések csábításának egyre kevesebben állnak ellen. A kor mennél több zsongító és mámorító világszemléletre szomjazik. Meg akar részegedni, hogy álmodhasson és gyilkolhasson. Politikában és szellemi életben egyaránt narkotikumokat keres és nem erősítő, építő vitaminokat. Nálunk is így van ez, évről évre erősebben. Ezért van egészen nagy jelentősége annak, hogy most minden honi figyelem Szent-Györgyre irányul és egy darabig mindenkinek őt, a vitamink nagy tudósát kell ünnepelnie, nem pedig a narkotikumok osepészprofétáit.

*

Szent-Györgyi éles intellektuel-profilja és világos, tiszta vegykonyhája így szinte intó jelképekké nőnek 1937 Magyarországon. A régóta esedékes magyar Nobel-kitüntetés soha jobbkor nem jöhetett volna és nem érhetett volna alkalmasabb embert. Jobb így, mintha író kapta volna: az irodalom ma, — esekély kivétellel — sajnós, egyre közelebb áll a kábítószerkereskedelemez, mint a vitaminkutatáshoz. Ha pedig nem: könnyen kikezdehető és üldözhető. A Nobel-díjas magyar tudós helyzete biztatóbb, világitóbb, bátorítóbb. A C-vitamin, melyhez legnagyobb felfedezése fűződik, a skorbutot gyógyítja, a P-vitamin pedig, melyet egyedül neki köszönhet a világ, a vérzékenység bizonyos eseteit. Senki sem fogja felelősségre vonni, hogy miért kutat ilyen irányban, senki sem fogja a szemére vetni, hogy elfogultan támadja a betegségeket, senki sem fogja üldözni, amiért »tendenciózusan« figyelmen kívül hagyta, hogy a skorbutnak és vérzékenységnek vannak »jó oldalai«, sőt »érdemei« is. Ilyen veszélyek nem fenyegethetik: szaktárgyának és világtéknitványának kettős immunitása védi és vele együtt, rajta keresztül védi az elvet, a kutatás szabadságának oly sokszor és sokfelől veszélyeztetett elvét. Ünneplik, lelkesednek érte és ki tudja, egyszer talán még tanulnak is tőle.

PLÁGIUM?

Írta: KÁRPÁTI AURÉL

Megvallom: nem hiszek a plágiumban. Leg-alább valamirevaló író részéről — nem. Vagy meg lehet érteni józan ésszel, hogy valaki, akinek neve, multja, becsülete, tehetsége, szóval szellemi vagyona van, egy nap belemarkol a más tulajdonába s azt, ahelyett, hogy véka alá rejtene, publikálja, kinyomatja, ország-világ tudomására hozza? Hiszen a legostobább falusi tolvajnak is van annyi sütnivalója, hogy a lopott süveget éjszaka viselje. Csak ép az író olyan számár, hogy maga adja tudtára tolvajtségát mindenkinek? Alig hihető. Plagizálni legfeljebb a szerelmes kamasz szokott, lemásolván és saját neve alatt küldvén be a helyi lapnak a *Szeptember végéit*, hogy meglágyítsa vele az imádott hölgy márványköblét. Írók plágium-pereskedésének legtöbbször hamis alapja van. S a rosszhízeműség rendszerint nem is a vádlottban keresendő. Inkább a vádlóban, aki első fölhevülésének engedve, könnyelműen, elharmarkodva gyanúsít. Anatole France már a híres Daudet—Montégut-vita alkalmával megírta, hogy akárhányszor a kiabáló meglopotott maga is tolvaj. Persze, ártatlan tolvaj, aki megengedett módon, megengedett forrásból merített. Egy ötlet, téma vagy szituáció — mondja France — sohasem azé, aki először fedezi fel, hanem azé, aki legerősebben vési bele az emberek emlékezetébe. Mindig az a jogos birtokos, aki *különbet* csinál. Ha nem így lenne, akkor ma Shakespeareat csupán mint a középkori novellisták, Greene és Marlowe kifosztóit tartanák számon. Moliéret pedig mint Plantus és Scarron tolvaját. Sőt, Goethe sem kerülne el a megbélyegzést *Faustjával*, amelynek meséje a rómaiaktól kezdve keresztül-kasul vándorolt Európán s számos ismert és ismeretlen feldolgozó kezén megfordult. A plágium-váddal tehát nyilvánvalóan csinján kellenék bánni.

Különb van erről magamnak is egy igaz történetem. S most, hogy rövid egymásutánban megint két magyar színpadi szerzőt ért a »plágium« vádja: talán nem fölösleges elmondani. Ez a történet tudniillik igen szemléltetően illusztrálja a »plágiumkezelés« egyik leggyakoribb módját s minden érvelésnél meggyőzőbben bizonyítja, hogy milyen ritka az — igazi plágium. Vagyis az, amely kérdőjel és macskaköröm nélkül, valóban méltó erre a névre s amelynek pontos értelmét az enciklopédisták öregapja — Pierre Bayle — ekkép írta körül nevezetes lexikonában: Plagizálni annyit tesz, mint *elemelni* az egész granáriumot, egyszerre szedve fel a magot a pelyvával, a szalmát a szeméttel.

De íme, az említett történet.

Vagy tizenöt esztendeig hurcoltam magamban egy novella-témát. Szép, kerek, mutatós téma volt. Csupán az volt a bökkenője, hogy nem tudtam számotadni róla: mikép került hozzám? Mert, mintha olvastam vagy hallottam volna valahol, szinte tökéletesen »kész« volt. Csattanóra kihelyezett. S így számomra — aki rendszeren »papi-ron« komponálok — kissé idegen. Mindenesetre: gyanús. Ambátor lehet, hogy álmodtam az egészset... mit tudom én? De hiszen ép ott a hiba, hogy nem merném jó lélekkel kiállítani a születési bizonyítványát. Azért hát, bármennyire csábított is a megírásra, valami őszönös óvatosságból mindig ellenálltam a kísértésnek. Eh, — gondoltam, — az ördög nem alszik. Ez a téma még bajt csinál. Ki tudja: nem támad-e zavar körülötte? Már pedig ilyen esetben maga a pusztá védekezés is elviselhetetlenül kínos, megalázó és szőgyenletes. Denikve: ezúttal megtartóztattam szerény személyem az írás gyönyörűségétől. Azt azonban már nem állhattam meg, hogy ne beszéljek róla, — persze, nem hallgatva el kétségeimet sem, a téma homályos eredetét illetően. Elmondtam egyik régi, meghitt íróbarátomnak is a csinos históriát, amely, rövidre fogva, valahogy így szól:

— Egy vidéki orvos rendelőjébe beállít egyszer egy javakorbeli, feketeruhás, halványarcú úriember. Elpanaszolja, hogy állandóan rettentés szomorúság gyötri. Minden különösebb ok nélkül. Az orvos ajánl neki ezt, azt. A páciens azonban fáradtan legyint: megpróbálta ő már mind, egyik sem használ. Az orvos eltűnődik. Aztán hirtelen felötlik benne valami. — Nézze, mondja a betegnek, — őszinte lesznek. En magam is efféle szomorúságban szenvedek. Anélkül, hogy segíteni tudnék rajta. De hallja csak: a nyár elején jött ide egy cirkusz. Véletlenül bebotlottam valamelyik esti előadására. S ott láttam egy bohócot. Remek volt. Ellenállhatatlan. Pokoli mókákat művelt s olyan mulatságot szerzett, hogy az oldalam nyilallott a nevetéstől. Még most is felderülök, ha csak rá gondolkodom. Nem tudok ennél jobb orvosságot a szomorúság ellen. Menjen el, uram, nézze meg maga is. Egész bizonyosan jobb kedvre hangolódik!... A beteg hallgat, aztán még búsabban ingatja a fejét. Tagadólág: nem lehet. — Miért nem? — kérdi az orvos. — Mert az a bohóc, kedves doktor úr, én vagyok...

Barátomnak rendkívül tetszett a történet. Arra kért, hogyha én úgysem írom meg, engedjem át neki a témát. Vállalt vontam: ahogy akart. Novellája hamarosan meg is jelent valamelyik lapban. De első pillantásra alig ismertem rá. Nála ugyanis egy óbudai javasasszonyt kerestem fel egy nagyszakállú, előkelő úr, hogy gyógyulást találjon állandó gyomorfájására. A javasasszony azonban nem tudott segíteni rajta. Pestre

küldte hát, X. Y.-hoz, a híres orvosprofesszorhoz. Mire persze a nagyszakállú kesernyően mosolygott, lévén ő maga az a bizonyos professzor...

Idáig a dolog tökéletesen rendben van. Már csak azért is, mert barátom egyszerűen a *kontrasztot* vette alapul novellájához, amikor az orvost állította szembe a kuruzslóval. Holott szerintem a téma lényege nem ilyen általános, *mindenre* applikálható ellentét, hanem ép az a különleges eset, amelyet Madách vásári kikiáltója önnön sirbeszédében így tömörít epigrammába: Mulattattam, de nem mulattam! No mindegy. Am mit tesz a véletlen? Pár év multán egyszerre rábukkantam az »én« témámra — egy Wassermann-kötetben. Pontosan úgy, ahogy az imént elmondtam. Orvosi rendelő, vidéki cirkusz, a bohóc, aki másokat nevetet és maga halálosan szomorú. Pointe... Egészen bizonyos, hogy valaki egyszer *elmesélte* nekem Wassermann novelláját, — mert én odáig akkor még egy sort sem olvastam ettől az írótól, — azután elmosódott bennem a tény, hogy *hallottam* és maradt az érdekes emlék: a gazdátlan téma. Már most, tessék elképzelni, hogy nem vagyok olyan túlzottan agályos s *teljes jóhiszeműséggel* megírom a novellát, *ugyanabban* a környezetben, *ugyanazokkal* a szereplőkkel, mint Wassermann... Még ma is háttamba áll a hideg, ha erre gondolok. Az anyagok se fürdetnek tisztára a plágium szennyétől! S a barátom? Ó talán plagizált? Még kevésbé, mint én, ha netán megírom a formás történetet. Vitán felül álló jóhiszeműségétől eltekintve, az ő története már csak azért is az *övé*, mert a témát *átformálta*, átalakította és transzponálta. Az irodalomban pedig elsősorban a *hogyan* és nem a *mi* a fontos, ezt mindenki tudja. Amire különben legbeszédebb bizonyíték maga a szóbanforgó Wassermann-novella.

Mert azóta ezt a novellát szintén megtaláltam — *eredetiben*. Egy Molière-ről fennmaradt anekdotában. A különbség csupán annyi, hogy ebben a szomorú költőt küldi gyógyulni az orvos a *Képzelt beteg* előadására, amelyen a főszerepet tudvalóan maga Molière játszotta. Wassermann nyilván ismerte ezt a francia anekdotát s alkalmasint belőle meríttette novellája témáját.

Tehát plagizált? Novellája plágium?

Ugyan. Ó csak a »magot« vitte el. A »pelyvát« ott hagyta, nem is szólya a teljesen átépített »csűrőről«. Írói jogával élt csak, akár »plagizátor« elődei. Nem kell hát mingyárt félrevernü a harangot, ha két színdarabban, regényben vagy novellában valamelyik motívum »egyezik«. Vannak *közös* források. Sőt *közös* gondolatok, eszmék, ötletek, helyzetek és fordulatok is, amelyekre egyszerre *többen* rájöhetnek. Mikor másfél évtized előtt Alfréd Savoír Ludwig Hirschfeldet azzal vádolta, hogy *Az ezüst táncosnő* alapötletét az ő *Lunevillei szép mosónőjéből* lopta, a bécsi színmű-író méltán replikázott így: Hogy az álarcos feleség elesábitja, illetve visszahódítja a saját férjét, ez a *dramairodalom egyik legrégebbi motívuma*, amelyet sem Savoír, sem más nem sajátíthat ki magának kizárólagos joggal. A trivul vadat tehát egyszerűen visszautasítom, Savoír urat pedig bepelelem...

Mégis alig múlik el színházi évad anélkül, hogy két szerző hajba ne kapna egymással efféle »elsőbbségi« alapon, aminek oka legtöbbször atig-hanem a tantiémfeltésben kereshető. Mert méltó-tassanak elhinni: írók, *igazi* írók közt az *igazi* plagizátor majdnem olyan ritka, mint a lángész. Talán még annál is ritkább.

Harmadica
DOBOZGYÁRT.
BUDAPEST, VII. KER.
HERNAD UCCA 54. SZ
TELEFON: 1-433-73